

MGR RENATA HUSIATYŃSKA

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Katedra Systemów i Polityki Transportowej
e-mail: renata.husia@gmail.com

WPŁYW EDUKACJI FINANSOWEJ NA ŚWIADOMOŚĆ PODEJMOWANYCH DECYZJI FINANSOWYCH PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO

Słowa kluczowe: edukacja, finanse, ekonomia, społeczeństwo

Abstrakt. Celem niniejszego artykułu jest omówienie wpływu edukacji finansowej na świadomość podejmowanych decyzji finansowych a także wskazanie głównych źródeł pozyskania wiedzy ekonomicznej i finansowej przez społeczeństwo. Opisano także tendencje w sposobach i źródłach pozyskiwania niezbędnej wiedzy do podejmowania świadomych decyzji przez mieszkańców Polski. Przeprowadzone badania pozwalają na wyodrębnienie pewnych grup w społeczeństwie z określonym poziomem wiedzy, których podział nieznacznie zmienił się w ciągu ostatnich lat. Ponadto, można pokusić się o stwierdzenie, że bez świadomego ekonomicznie i finansowo społeczeństwa nie jest możliwy stabilny wzrost gospodarczy państwa.

The impact of financial education on awareness of financial decisions taken by the society

Keywords: education, finance, economics, society

Abstract. The aim of this article is to discuss the impact of financial education on the awareness of financial decisions taken and to identify the main sources of obtaining economic and financial knowledge by society. Tendencies in methods have been described and the sources of acquiring the necessary knowledge to make informed decisions by Polish citizens. The research carried out allows the isolation of certain groups in a society with a certain level of knowledge, whose distribution has changed slightly in recent years. In addition, you can be tempted to say that a stable economic growth of the state is not possible without an economically and financially conscious society.

Wprowadzenie

Pojawiające się na rynku trendy powodują, że wiedza i edukacja finansowa zyskały na znaczeniu oraz przyciągnęły uwagę m.in. agencji rządowych, banków i innych instytucji finansowych oraz samych zainteresowanych, tj. konsumentów (Frączek, 2013, s. 120). Celem artykułu jest omówienie wpływu edukacji finansowej na świadomość podejmowanych decyzji finansowych a także wskazanie głównych źródeł pozyskania wiedzy ekonomicznej i finansowej przez społeczeństwo na podstawie przeprowadzonych w latach ubiegłych (2009, 2012, 2015) badań w Polsce. W artykule postawiono hipotezę, że podejmowane decyzje finansowe mają odzwierciedlenie w poziomie wiedzy społeczeństwa, a niski poziom edukacji i świadomości finansowej powoduje ograniczenia w wykorzystaniu dostępnych narzędzi na rynku finansowym. Sama potrzeba edukacji finansowej wynika z licznych przesłanek. Wśród tych przesłanek możemy wymienić: niepojęty poziom zadłużenia, wzrost średniego salda kart kredytowych, niską stopę oszczędności oraz coraz częstsze zjawisko niewypłacalności społeczeństwa. Omawiane zagadnienie ma na celu ukazanie znaczenia edukacji finansowej dla każdego gospodarstwa domowego i wpływu świadomości społeczeństwa na rynek finansowy w Polsce.

1. Edukacja finansowa

Edukacja finansowa jest jednym z bardzo istotnych elementów zdobywania wykształcenia przez człowieka. Składa się ona z wiedzy i umiejętności praktycznych, niezbędnych dla każdego uczestnika życia społecznego, tak by mógł on bez problemu realizować swoje cele życiowe i zawodowe.

Pod pojęciem edukacji finansowej rozumie się szeroko zakrojone działania, prowadzone w celu upowszechniania wiedzy finansowej oraz wykształcenia pozytywnych nawyków, które prowadzą do podejmowania właściwych decyzji w zakresie zarządzania pieniędzmi (Frączek, 2013, s. 124). Sama edukacja finansowa często jest rozumiana jako proces, w ramach którego konsumenci finansowi i inwestorzy zmieniają swoje zrozumienie produktów finansowych, pojęć i ryzyka z nimi związanych. Dzięki uzyskanym informacjom czy instrukcjom lub radom, rozwijają umiejętności i świadomość ryzyka finansowego podejmowanych decyzji. Wiedzą, gdzie można szukać pomocy i jakie efektywne działania można podejmować, aby poprawić sytuację finansową (Kuchciak, 2013, s. 67).

Fundamentalne znaczenie ma edukacja ogólna. Wysoki poziom edukacji ogólnej sprzyja większej skłonności do pogłębiania wiedzy, a także ułatwia zrozumienie zagadnień finansowych. Nie można oddzielić edukacji o charakterze ogólnym od edukacji ekonomicznej (Iwanicz-Drozdowska, Nowak, 2011, s. 14), ponieważ tylko wykształcenie w społeczeństwie świadomości finansowej pozwala na to, by obywatele wiedzieli, jakie szanse i zagrożenia niosą ze sobą zarówno typowe produkty finansowe, jak i nowoczesne, o dużym stopniu skomplikowania. Budowanie świadomości finansowej wymaga odpowiednich programów edukacji szkolnej, które umożliwią zdobycie właściwych umiejętności. Osoby świadome finansowo korzystają z usług finansowych, rozumieją potrzebę oszczędzania, a korzystając z zadłużenia, oceniają czy będą w stanie je spłacić (Iwanicz-Drozdowska, Nowak, 2011, s. 15).

Kształcenie świadomości finansowej powinno rozpoczynać się już od najmłodszych lat, tak by dzieci znały funkcję pieniądza. Edukacja dzieci i młodzieży jest bardzo ważnym obszarem edukacji finansowej, dlatego w wielu obecnie prowadzonych programach dla dzieci w wieku szkolnym, zwraca się uwagę na konieczność zwiększania wiedzy na temat znaczenia dochodów, zarządzania pieniędzmi, oszczędzania, inwestowania oraz wydawania pieniędzy (Frączek, 2013, s. 123).

W literaturze przedmiotu świadomość ekonomiczna jest ponadto rozróżniana na świadomość płytką i głęboką. Głęboka świadomość ekonomiczna wynika z długiego i złożonego procesu edukacji, przede wszystkim na etapie szkolnym. Płytką świadomość ekonomiczna natomiast jest rezultatem „rejestracji przez mózg obrazów i haseł”, jakie docierają do człowieka od innych członków społeczności, a także z mediów (Flejterski, 2008, s. 100). Wśród wymienionych typów świadomości, na znajomość zasad rządzących finansami osobistymi zdecydowanie większy wpływ powinna mieć głęboka świadomość finansowa. Należy dlatego przypuszczać, że wczesna edukacja finansowa jest kluczem dającym możliwość osiągnięcia bezpieczeństwa finansowego (Frączek, 2013, s. 123) oraz zabezpieczenia na przyszłość. Ponieważ w przypadku osób świadomych finansowo możliwość popadnięcia w pułapkę nadmiernego zadłużenia jest dużo niższa niż u osób o niskiej świadomości finansowej, które nie korzystają z usług finansowych na głównym rynku a często zaciągają zobowiązania u alternatywnych pośredników finansowych. Również ze względu na zmieniające się warunki na rynku usług finansowych, edukacja finansowa powinna być odbierana jako proces ciągły, umożliwiający konsumentom usług finansowych podejmowanie świadomych decyzji i wyboru odpowiednich produktów, a pośredników finansowych motywuje do konstruowania inteligentnych i odpowiedzialnych produktów (Iwanicz-Drozdowska, Nowak, 2011, s. 15). Wyróżniane są trzy podstawowe obszary działań w ramach edukacji finansowej:

- wiedza finansowa i zrozumienie przez klienta różnych form wykorzystania pieniądza i jego funkcji,
- umiejętności finansowe i kompetencje bazujące na wiedzy, wpływająca na wydatkowanie środków i oszczędzanie,
- odpowiedzialność rozumiana jako świadomość klientów, że podejmowane przez nich decyzje finansowe wpływają na inne osoby w ich otoczeniu, np. na członków rodziny (Kuchciak, 2013, s. 67).

Na edukację finansową wpływają takie czynniki jak: złożoność indywidualnych potrzeb, do których zaliczyć należy rosnącą niestabilność życia zawodowego, ograniczenia zabezpieczeń społecznych, wzrost indywidualnej odpowiedzialności, wzrost dobrobytu, wzrost nadmiernego zadłużenia, wzrost oczekiwań wobec jakości życia oraz zwiększenie samozatrudnienia. Poza wymienionymi czynnikami, na poziom edukacji finansowej wpływa szeroki wachlarz produktów finansowych, dynamika powstawania nowych produktów oraz coraz większa ilość ogólnie dostępnych informacji (Kuchciak, 2013, s. 68).

Podsumowując, edukacja finansowa to kształtowanie odpowiednich umiejętności oraz dyspozycji zachowawczych w społeczeństwie. Wiedza ma oczywiście znaczenie kluczowe, ponieważ pozwala na stosowanie właściwych kryteriów wyboru oraz kalkulację kosztów i zysków przy ocenie własnych potrzeb i nabywanych produktów, jednak w celu jej zastosowania konieczne są podstawowe umiejętności wyboru właściwej instytucji finansowej, kompetentnego konsultanta, stawiania mu właściwych pytań i rozumienia uzyskiwanych odpowiedzi (Kaczmarczyk, 2010, s. 54). Edukacja finansowa powinna uwrażliwiać w procesie kształcenia na ostrożność w podejmowaniu decyzji i systematyczność w prowadzeniu domowych rachunków. Społeczeństwo powinno natomiast dbać o własną świadomość finansową.

2. Wiedza i świadomość finansowa – omówienie badań

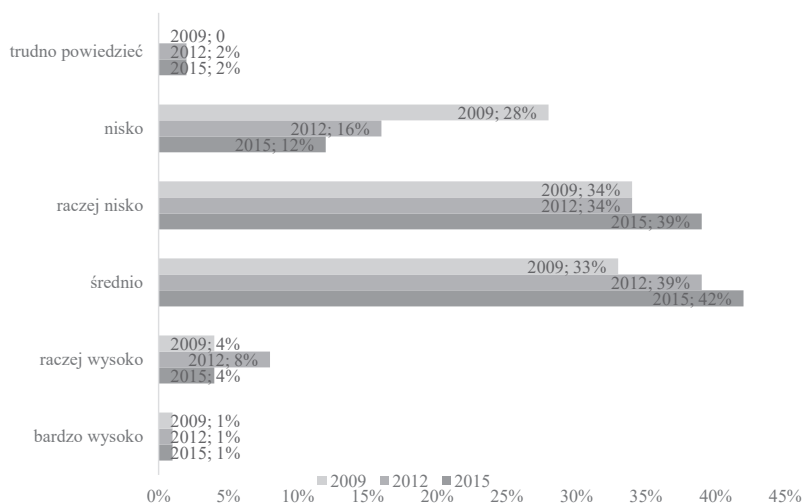
Liczne badania prowadzone w Polsce i na świecie wskazują na to, że wiedza i świadomość finansowa obywateli poszczególnych krajów, bez względu na stopień rozwoju krajowych rynków finansowych, nie jest wysoka. Większość badań mających na celu zebranie informacji o poziomie wiedzy finansowej to badania ankietowe (Frączek, 2013, s. 120). Kompleksowe badania świadomości i dojrzałości ekonomicznej są prowadzone w Polsce systematycznie przez wiele ośrodków. Wsparciem dla tych badań są sondaże.

Omawiając problem edukacji finansowej, należy powołać się na kilka największych badań prowadzonych na grupie obywateli Polski. Jedynym z nich jest raport

z *Oceny subiektywnej wiedzy ekonomicznej – deklaracji i samooceny Polaków*. Jest to raport z badań przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski w 2015 roku¹. Przy omawianiu badań należy zastrzec, że poziom wiedzy finansowej zależy od wielu czynników, w tym m.in. od cech demograficznych, niedostatecznej edukacji, jak również od płci czy wieku badanego społeczeństwa.

Z analizowanego raportu wynika, że Polacy uważają swoją wiedzę z zakresu ekonomii, finansów i gospodarki za niewystraszającą. Należy podkreślić, że w latach 2009–2015 zmieniała się liczba badanych osób, które oceniały swoją wiedzę ekonomiczną bardzo nisko, na rzecz tych, którzy oceniają ją na poziomie średnim. Wyniki przedstawiające samoocenę ogólnej wiedzy respondentów z ekonomii, finansów i gospodarki zostały przedstawione w formie wykresu. Na rysunku widoczna jest znaczna różnica pomiędzy odsetkiem osób oceniających swoją wiedzę jako wysoką, a tymi osobami, które oceniają swój poziom wiedzy jako średni. Różnica ponad 30 p.p. w każdym badanym okresie świadczy o ukształtowaniu się podziału w społeczeństwie, który znacząco nie zmieniał się w omawianych latach. Zauważalne są również niewielkie wahania pomiędzy udzielonymi odpowiedziami/ocenami na poziomie średnim i raczej niskim.

Rysunek 1. Samoocena ogólnej wiedzy z zakresu ekonomii, finansów i gospodarki

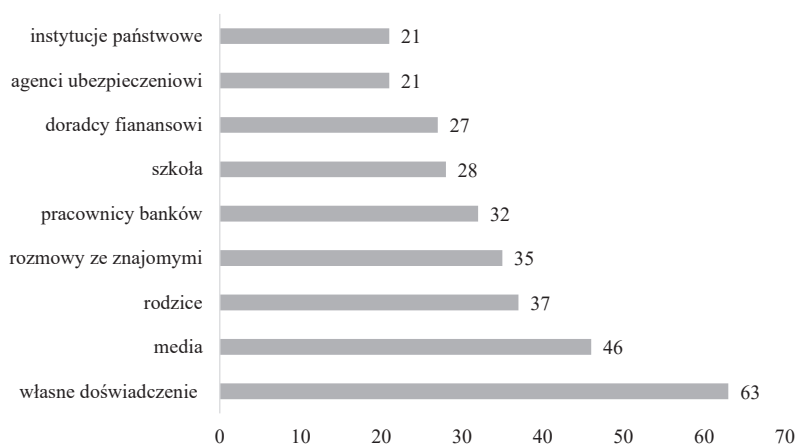
Źródło: na podstawie *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*, Narodowy Bank Polski, s. 6.

¹ Narodowy Bank Polski, *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*. Jest o ostatni opublikowany raport zawierający wyniki badań dotyczących omawianego zagadnienia. Stan na dzień 1.06.2018 r.

Porównując wyniki raportów z lat 2012 i 2015, należy zwrócić uwagę na to, że choć nie wystąpiły znaczące zmiany w poziomie wiedzy ekonomicznej Polaków – nadal znaczna grupa z badanego społeczeństwa ma istotne braki w tym zakresie. Istotne zmiany nastąpiły w takich obszarach, jak:

- ogólna samoocena wiedzy ekonomicznej – zmniejszył się w niej odsetek ocen skrajnych, kosztem pojawiających się ocen średnich,
- poziomie deklarowanej wiedzy w poszczególnych jej obszarach – we wszystkich obszarach subiektywne poczucie wiedzy jest mniejsze niż w 2012 roku,
- zauważalna jest coraz większa otwartość na edukację ekonomiczną.

Rysunek 2. Procentowy podział wpływu poszczególnych podmiotów na poziom wiedzy ekonomicznej społeczeństwa

* Na podstawie danych pochodzące z 2015 roku, dane wyrażone w procentach.

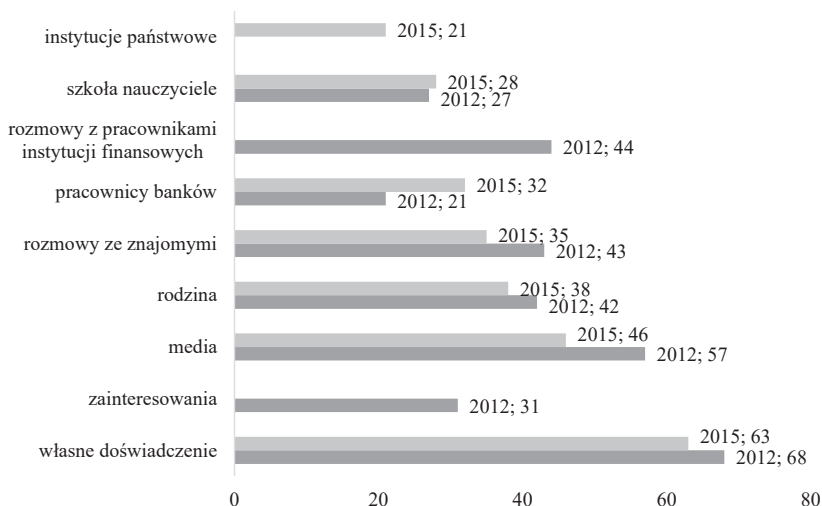
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*, Narodowy Bank Polski, s. 42.

Dane zaprezentowane na rysunku 2 obrazują odpowiedzi respondentów na pytanie, w którym należało wskazać podmioty wywierające największy wpływ na ich obecny poziom wiedzy ekonomicznej. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że najpowszechniejszym źródłem wiedzy Polaków o ekonomii, finansach i gospodarce były ich własne doświadczenia oraz media. Wskazuje to na większy wpływ świadomości ekonomicznej pływającej na podejmowane decyzje przez społeczeństwo.

Na rysunku 3 graficznie porównano dane z 2015 roku z wynikami badań z 2012 roku. Widoczne są pojawiające się nowe tendencje w społeczeństwie. Coraz mniejszą rolę w podejmowaniu decyzji odgrywają własne doświadczenia i wiedza

przekazywana przez media na korzyść wzrostu powszechności profesjonalnych źródeł. Przez profesjonalne źródła wiedzy finansowej należy rozumieć informacje, porady udzielane przez pracowników banków, instytucji finansowych oraz państwowych.

Rysunek 3. Podział wpływu poszczególnych źródeł wiedzy finansowej dla społeczeństwa w 2012 roku i 2015 roku

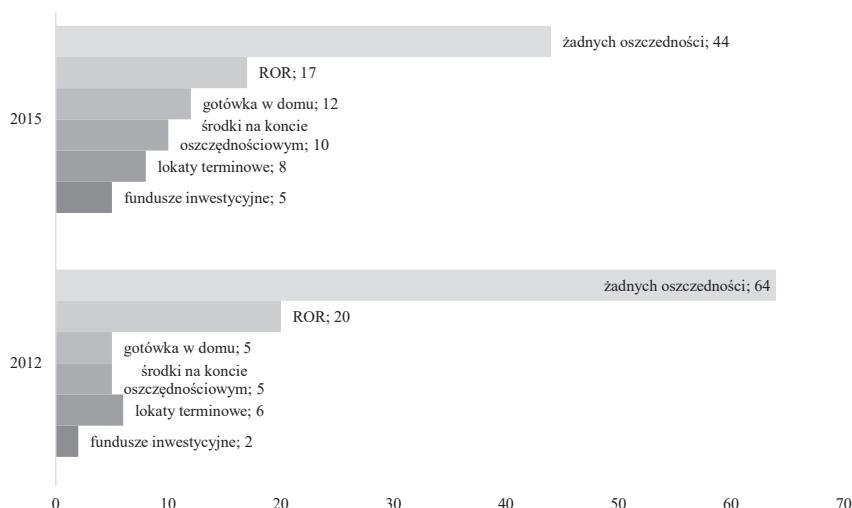

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*, Narodowy Bank Polski, s. 56.

W celu potwierdzenia hipotezy, że podejmowane decyzje finansowe mają odzwierciedlenie w poziomie wiedzy społeczeństwa, a niski poziom edukacji i świadomości finansowej powoduje ograniczenia w wykorzystaniu dostępnych narzędzi na rynku finansowym, należy przedstawione wykresy zestawzić z wynikami badań opublikowanych przez Fundację Kronenberga przy Citi Handlowy². Są to badania, które miały na celu zdiagnozowanie postawy Polaków wobec finansów. Zdecydowanej uwagi wymaga powiązanie między edukacją i świadomością finansową, co wpływa na wydatkowanie środków pieniężnych lub oszczędzanie ich przez społeczeństwo.

² *Postawy Polaków wobec finansów – raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy*, 2015, <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.htm> (27.05.2018).

Rysunek 4. Wykorzystywane narzędzia inwestowania i oszczędzania

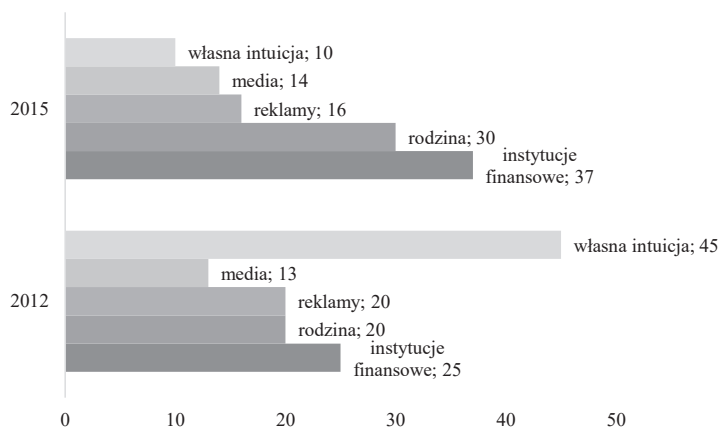

Źródło: *Postawy Polaków wobec finansów, badanie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy*, wrzesień 2015 r., s. 44.

Dane zaprezentowane na rysunku 4 obrazują udzielone odpowiedzi na postawione pytanie o wykorzystywane narzędzia inwestowania i oszczędzania i zauważalny jest wzrost gromadzenia oszczędności. Należy również zaznaczyć tendencję wzrostową dla pozostałych sposobów inwestowania i oszczędzania, np.: fundusze inwestycyjne, lokaty terminowe czy gromadzone środki pieniężne na koncie oszczędnościowym lub w gotówce.

Na kolejnym rysunku przedstawiono podział źródeł wiedzy o inwestowaniu i oszczędzaniu. W porównaniu wyników badań z 2012 i 2015 roku, widoczny jest spadek udzielonych odpowiedzi przez respondentów, którzy korzystają z własnej intuicji w procesie inwestowania i oszczędzania (spadek liczby odpowiedzi z 45 aż do 10). Można przypuszczać, że coraz większa znajomość różnych narzędzi pozwala na umiejętne sterowanie zgromadzonymi zasobami oraz korzystanie z porad profesjonalistów. Świadczy o tym między innymi wzrost liczby odpowiedzi w których wskazano, że korzystano z instytucji finansowych jako źródła wiedzy. Świadomość podejmowanych decyzji finansowych rośnie, co jest pozytywnym zjawiskiem.

Rysunek 5. Podział źródeł wiedzy o inwestowaniu i oszczędzaniu

Źródło: *Postawy Polaków wobec finansów, badanie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy*, 2015 r., s. 50.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że edukacja finansowa ma bardzo duże znaczenie dla społeczeństwa i poziomu rozwoju rynku. Bez świadomego ekonomicznie i finansowo społeczeństwa, nie jest możliwy stabilny wzrost gospodarczy, dlatego bardzo istotna jest jakość edukacji ogólnej i ekonomicznej. Istnieje konieczność prowadzenia kompleksowych działań edukacyjnych, ukierunkowanych na przekazywanie wiedzy, jak również kształtowanie świadomości Polaków – klientów instytucji finansowych. Powoduje to, że w związku ze stałym rozwojem rynków finansowych, powinny być podejmowane inicjatywy, mające na celu poprawę poziomu wiedzy finansowej społeczeństwa.

Sytuacja na rynkach finansowych w ostatnich latach, wynikała zarówno z dynamicznego rozwoju, jak i kryzysu na rynku. Oznacza to, że środowisko podejmowania decyzji inwestycyjnych jest coraz bardziej złożone. Głównie zagrożone są gospodarstwa domowe, które w porównaniu z innymi podmiotami funkcjonującymi na rynkach finansowych mają pozornie najniższą pozycję z ekonomicznego punktu.

Ważne jest to, aby beneficjenci wszelkich działań edukacyjnych byli świadomi swojego poziomu wiedzy finansowej, zdawali sobie sprawę z jej niedoboru i wykorzystywali szanse na uzupełnienie jej braków. Poziom edukacji i świadomości finansowej znacząco wpływa na podejmowane decyzje przez społeczeństwo, jej

niska jakość przyczynia się do podejmowania decyzji, które nie zawsze są właściwe, a przede wszystkim powoduje ograniczenia w wykorzystaniu dostępnych narzędzi na rynku finansowym.

Literatura

- Atkinson, A., Messy, F. (2013). *Measuring Financial Literacy: Results of The OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*. „OECD Working Papres on Finance, Insurance and Private Pensions”. No. 15. Paris: OECD Publishing.
- Flejterski, S. (2008). Świadomość i kultura ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu teoretycznym. W: B. Świecka (red.), *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywy ekonomiczna i społeczna*. Warszawa: Difin.
- Frączek, B. (2013). Obszary badań w zakresie poziomu wiedzy i edukacji finansowej społeczeństwa w Polsce i na świecie. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 173/1, 118–128.
- Habschick, M., Seidl, B., Evers, J. (2007). Survey of Financial Literacy Schemes in The EU 27, VY Mark/2006/26H – Final Report, November. Hamburg.
- Improving Financial Literacy (2005). *Analysis of Issues and Policies*. Paris: OECD.
- Iwanicz-Drozdowska, M., Nowak, A. (2011). Edukacja finansowa i pojęcia powiązane. W: M. Iwanicz-Drozdowska (red.), *Edukacja i świadomość finansowa*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Iwanicz-Drozdowska, M., Nowak, A. (2011). Rola i znaczenie edukacji finansowej. W: M. Iwanicz-Drozdowska (red.), *Edukacja i świadomość finansów*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Kaczmarczyk, M. (2010). *Edukacja finansowa w świetle badań empirycznych*. Gdynia: Stowarzyszenie Krzewienia Edukacji Finansowej.
- Kuchciak, I. (2013). Kreowanie świadomości finansowej wyzwaniem konkurencyjności w niesprzyjającym otoczeniu. *Zarządzanie i Finanse*, 4/4.
- Kuchciak, I., Świeszczak, M., Świeszczak, K., Marcinkowska, M. (2014). *Edukacja finansowa i inkluzja bankowa w realizacji koncepcji Silver Economy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Narodowy Bank Polski (2015). *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*. Pobrano z: https://www.nbportal.pl/_data/assets/pdf_file/0006/54528/Diagnoza-stanu-wiedzy-i-swiadomosci-ekonomicznej-Polakow-2015.pdf.
- Narodowy Bank Polski (2009). *Strategia edukacji ekonomicznej Narodowego Banku Polskiego na lata 2010–2012*. Warszawa: NBP, Departament Edukacji i Wydawnictw.
- Postawy Polaków wobec finansów – raport Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy* (2015). Pobrano z: <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.htm>.
- Stiftung, K. (2014). *Rola edukacji finansowej w ograniczaniu wykluczenia finansowego*. Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.

- Świecka, B. (2016). Generacja Y w świecie finansów – finansial literacy i edukacja finansowa młodego pokolenia. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 17 (8/3), 219–232.
- Zdanowska, M. (2012). Świadomość finansowa w Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 767. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*, 5, 213–225.

Cytowanie

- Husiatyńska, R. (2018). Wpływ edukacji finansowej na świadomość podejmowanych decyzji finansowych przez społeczeństwo. *Europa Regionum*, 1 (XXXIV), 41–51. DOI: 10.18276/er.2018.34-04.